

Розділ третій

КОНФЕСІЙНЕ ЖИТТЯ У РІЗНОМАНІТТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЙОГО ТЕЧІЙ

1. Валентина БОДАК. Міжконфесійний діалог церков як діалог культур.

Релігія і культура мають велике значення в умовах проживання на одній території і тісних соціальних взаємозв'язках людей різних національних культур і вірувань, оскільки стосуються, на основі взаємодії різних релігій і культурно-побутових традицій, широкого кола питань організації їхнього спільного життя, починаючи з перебування в дитячих і шкільних установах й кінчаючи умовами спільної праці і відпочинку.

Роль релігії і культури велика не тільки в становленні національної ідентичності, але й в усуненні конфліктів на етноконфесійному ґрунті, особливо коли розвиток міжконфесійного діалогу, міжкультурних зв'язків і співробітництва стає діючою альтернативою ворожнечі, культурній роз'єднаності та релігійній нетерпимості.

Саме тому проблемі багатоконфесійності присвячена велика кількість праць вітчизняних учених, серед яких особливо вартісними гадаю є дослідження М.Бабія, В.Д.Бондаренка, В.Є.Єленського, А.М.Колодного, О.Н.Сагана, Л.О.Филипович, П.Л.Яроцького та ін. В силу історичних особливостей соціального і культурного розвитку України проблема міжконфесійного діалогу викликала інтерес завжди, тому для її розуміння є важливими погляди, висловлені І.Огієнком, А.Річинським, Ф.Рильським, А.Шептицьким та ін.

З огляду на те, що кожна конфесія представлена в суспільстві не тільки світоглядно, але й соціально, із усіма властивими їй соціальними інститутами, а також те, що авторитет релігії і церкви в сучасній культурі зростає, актуальним стає міжконфесійний діалог церков не тільки як діалог соціальних ідеологічних інститутів, а насамперед як діалог культур. Тому необхідним представляється виявлення тих культурних, національних, історичних коренів українства, що зберігають єдність нації, незважаючи на наявні конфесійні розбіжності.

Необхідним є також аналіз позицій, з яких може вестися цей діалог, тому що стає очевидним, що він зайде в глухий кут, якщо буде відштовхуватися від взаємних претензій, «історичної правди» чи істинності положень того чи іншого догмата. Саме тому ми пропонуємо культурологічний підхід до питання міжконфесійності українства і діалогу культур – як основи міжконфесійного діалогу.

Відомо, що культура тим стійкіша, чим різноманітніший, чим багатший її культурний і національний генофонд. Про співвідношення релігії і культури П.Яроцький говорить так: «Релігійна культура завжди була конфесійно диференційованою і виражала історично досягнутий рівень розвитку релігійних течій» (17. - С. 73). Нинішня культура існує на основі поліконфесійності. Це має свої позитивні риси, породжуючи розмаїття і багатобарвність конфесійного життя. Українська культура увібрала в собі елементи язичницької народної культури, а також культури народів, що населяли в давні віки її територію – скіфів, сарматів, греків, за християнський період - візантійську мозаїку, католицьку скульптуру і православний іконопис.

Згадаймо і те, що 27% населення України становлять представники 128 народів та народностей, у тому числі є і 26 тюркських народів, які традиційно сповідують іслам. У процесі довгих історичних контактів окремі елементи мусульманської цивілізації сусідніх народів увійшли в українську культуру. Тюркські впливи спостерігаються навіть на рівні генофонду українців, в антропологічних ознаках народу, мові, літературі, архітектурі. Крім того, українська культура сформувалась під могутнім впливом Польщі: українці й поляки взаємодіяли в культурі довгі століття. Євреї, які мешкають в Україні близько тисячі років, також взаємодіяли з українською культурою. В умовах поліконфесійності українська культура стикається з культурами народів, що мають інші релігійні вірування, а відтак й іншу релігійну культуру, що включає в себе свою картину світу, релігійне мистецтво, мораль

і т.д. Явище це прогресивне, якщо одна культура з повагою сприймає досягнення іншої. Тоді вона збагачується.

Саме цю плюралістичність можна вважати невід'ємною рисою української національної культури, яка склалася історично. Те ж стосується міжконфесійності всередині християнства. Як зауважує А.М.Колодний, “з часу появи на українських землях християнства тут практично не було конфесійної єдності між народними масами і їх духовними наставниками, владними провідниками країни” (7.- С. 322). Тому міжетнічне і міжрелігійне протистояння на території нашої країни в даний час вбачається проблемою переборною на основі збереження загального культурного, мовного, національного генофонду. Спекуляція на релігійному питанні, свідоме і цілеспрямоване підігрівання міжконфесійного протистояння в Україні перетворюється на знаряддя боротьби безвідповідальних політиків.

Духовна культура передається через освіту, виховання, трансформується у свідомості людини з її ідеалами та світоглядними орієнтирами. Завдяки цьому релігія може діяти через свої соціальні інститути. Культура розвивається, коли їй належить все найкраще, що створене людством. Загальнолюдські норми моралі стають основою подальшого розвитку. Культурні цінності по-новому інтерпретуються, витлумачуються з відповідних світоглядних та віронавчальних позицій. Тому багатонаціональність і багатоконфесійність України може і повинна бути не джерелом конфліктів, а благом для культури.

Багатоконфесійність – явище природне. Як слушно зазначав А.М.Колодний, релігії взагалі не існує. Ще з часу її первісних форм існували істотні відмінності у віруваннях і обрядах окремих людських спільностей - родів і племен. Ці відмінності зберегли і утвердили плем'яні культури. Проте щонайбільше різницю між релігійними системами можна віднайти при порівнянні між собою національно-державних і світових релігій. Але якщо ще віроповчальний елемент кожної з цих релігій в абстракції має надто багато спільного з іншими, то відмінності у боговшануванні, взагалі у культовій системі такі, що, власне, за ними найчастіше визначають конфесійну специфіку (8.- С. 14).

Прийняття для України діалогу як цінності веде до інтеграції з західними системами цінностей, до зближення культур, але діалог у своїх міжетнічних і міжкультурних формах історично завжди був на території України, що надає право думати, що подібне прийняття веде і до відновлення традицій. Таким чином, прийшовши до розуміння взаємозв'язку культури і релігії й визначивши, що релігія є репрезентантом культури, можна співвіднести особливості міжкультурної взаємодії (діалог і його ідея) зі сферою міжконфесійних відносин. Важливим переходом, у даному контексті, від розуміння до освоєння буде перенесення рішення міжконфесійних протиріч у сферу культурну, де подібні протиріччя будуть згладжуватися і мати більше варіантів вирішення.

Не тільки для України, а й для інших країн практично завжди з часу прийняття християнства політика домінувала над релігією. Це пов'язано з тим, що релігійний початок був основною категорією влади в усій українській історії. М.Бабій відзначає, що фактором, який активно сприяє розпалюванню міжконфесійної ворожнечі, нетерпимості постає й надмірна політизація церковного середовища, прагнення певних політичних сил використати можливості релігійних організацій для досягнення своїх цілей, зміцнити власні позиції шляхом отримання підтримки віруючих (2. –С. 65). На цьому фоні продукуються вияви нетерпимості як до певних віросповідних напрямів, течій, так і взагалі до таких явищ, як поліконфесійність, релігійний плюралізм, які розглядаються як такі, що несуть загрозу самобутній духовності, культурі, релігійній однорідності, традиціям української нації. Але до цієї думки приходять ті автори, що ототожнюють націю і національну культуру з тією чи іншою конфесією, що докорінно невірно, тим більше в сучасну епоху, хоча така думка достатньо поширена.

Українець не перестає залишатися українцем незалежно від того, до якої релігійної конфесії він відноситься. Одна з причин цього – те, що його історичні, релігійні, культурні корені йдуть набагато глибше в часі, ніж конфесійні розходження світових релігій. Це, насамперед, єдність геополітична, єдність мови, єдність історичної долі, національного характеру і психології, що породили єдину (але не одноманітну) культуру.

Однією з проблем деяких політиків, релігійних і національних діячів, на наш погляд, є нерозуміння того, наскільки ці корені глибокі і того, що культура народу була і буде різноманітна, що необхідно розводити поняття “єдність культури” і одноманітність – етнічну, релігійну, світоглядну. Саме тому, що вона різноманітна, вона є стійкою. Історичні обставини склалися так, що знищення єдиної Руської державності, єдиного культурного центру призвели до того, що міцні культурні потоки Київського, Чернігівського, Волинського та Галицького князівств розділились на безліч культурних струмочків. Однак, незважаючи на це, національна культура збереглася.

Історія релігії в Україні засвідчує те, що на певних етапах свого розвитку та чи інша конфесійна визначеність релігії переживає певні зміни під тиском нових історичних реалій. З огляду на нинішню конфесійну розділеність України надто актуально звучить висновок А.Річинського: "Українська релігійна ідея - це ідея синтетичної християнської культури" (12.-С. 410). Тому важливим завданням, над вирішенням якого мають працювати всі українці, як зазначають А.М.Колодний та О.Саган, є усвідомлення ними того, що православні, уніати, євангелісти мають "відчувати себе братами й одновірцями, членами однієї Христової громади, яка не терпить ніяких конфесійних поділів (9. –С. 25).

На думку Л.О.Филипович, етнорелігійне відродження виявило й те, що існує незбіг (і це було явно неочікуваним відкриттям) між етнічним і релігійним: етнічний українець не обов'язково виявлявся православним чи греко-католиком. Дослідниця слушно стверджує: “Можна бути українцем й перебуваючи в протестантській церкві, скажімо, у громаді українських лютеран чи адвентистів. Відтак етнічність автоматично не давала очікувану конфесійність. Крім того, фактом сучасного релігійного життя є й велика кількість невіруючих і позаконфесійних християн. Багато з них вважають себе українськими патріотами, хоч національні орієнтації їх не одержали релігійне, конфесійне чи ж якоесь церковне вираження” (14. – С. 18-19).

Якщо діалог релігій вести як діалог культур, він може бути плідним і зіграти позитивну роль у національному культурному відродженні України. Але помилково думати, що якої-небудь єдності можна досягти, якщо відноситися до неї як до діалогу непримирених ідей. А.Абасов так порушує питання: “ Чи варто прийняти, що релігії вступають у діалог не в якості якихось специфічних вір і вірувань, а як соціальні інститути, як форми організації і функціонування суспільства, як відмінні одна від одної культури? Здається, це єдине поле, де можуть безпечно зійтися в диспуті сторони” (1. –С. 74). Однак така постановка питання, яка є прийнятною для культурологів, релігієзнавців, релігійних філософів, навряд чи буде прийнятною для войовничих теологів, тому що для них релігія насамперед – не явище культури, а шлях порятунку, явище сакральне і надсвітове. У такому випадку вони постають перед необхідністю прийняття ідеї, що до порятунку можна йти різними шляхами.

Але ж у свій час митрополит А.Шептицький звертав увагу на те, що “кожен із нас, або радше - кожне віросповідання наше прийме і зробить усі можливі уступки. За можливі уступки вважатимемо ті, які совість дозволяє”. Без взаємної поступливості діалог ризикує перетворитися на "монолог глухих". Важливо, щоб саме такого діалогу бажали керівники церков, зокрема православних, греко-католицької, протестантських, а також неорелігійних утворень. Держава, базуючись на конституційних принципах свободи совісті, свободи релігії та церкви має всіляко сприяти розвитку діалогових форм взаємин у міжконфесійному середовищі. Однією із важливих складових цього процесу, як відзначає М.Бабій, є цілеспрямоване (на державному рівні) формування в суспільній та індивідуальній свідомості, релігійному середовищі установки на гостру необхідність діалогу між конфесіями, церквами, базованого на принципах толерантності (2. – С. 72).

Участь релігії у культурній спадкоємності здійснюється через людей, через їх свідомість і відбиває їх ставлення до навколишнього світу, зокрема й культури, яке випливає з їх релігійного світогляду. Цьому сприяє діяльність людей, інститутів, створених ними. Найважливішим, найпомітнішим таким інститутом у культурі є церква. Церква як інститут, що об'єднує людей навколо релігійної ідеї, займає, як правило, чітку позицію відносно культурних процесів, що відбуваються в суспільстві. Навіть проголошуючи себе чимось на

зразок представництва надприродного світу у світі земнім, церква не може бути цілком нейтральною щодо подій культурного буття людини.

Церква, як релігійний інститут, відігравала в культурі неоднозначну роль. Особливості духовної культури, котра століттями складалась у Середньому Подніпров'ї та прилеглих територіях, були «згладжені» християнством. Церква виступала проти стародавньої етнічної (поганської) культури свого народу. Традицією, яка збереглася аж до 1000-ліття хрещення Русі, було негативне судження про культуру наших предків. Аналогічним було довгий час і ставлення до пам'ятників такої «грубої» культури. За велінням церкви знищувались або віддавались забуттю твори культури дохристиянського часу. Православна церква прагнула викоринювати дохристиянську спадщину духовної культури Русі, вбачаючи в ній небезпечний ґрунт для народного вільнодумства та антицерковщини.

Через українську церкву ширилася русифікація. Митрополит Самуїл Маславський «перевернув українську Київську Академію на російську» (11. – С. 22), славетні «Труди Київської духовної академії» видавалися російською мовою, у церквах було заборонено виголошувати проповіді українською мовою. Святий Синод спочатку наказував Лаврі, щоб у книжках з її друкарні не було українського «складу», а згодом цензура сама стала слідкувати за чистотою російської мови у лаврських виданнях (4. – С. 134).

Внаслідок постійного державного тиску з Москви Українська церква поступово втрачала національні риси. Змінилася мова богослужінь, російською мовою навчали священнослужителів, видавали літературу, керували церковним життям. Ставши за характером російською, церква етнічно не цікавилася українством. Ця традиція збереглась і досі в УПЦ, повсякденною мовою якої є російська, а в навчальних закладах довгий час взагалі не згадували про українську церкву і культуру. У поєднанні з традиціями візантизму у віровченні і культовому мистецтві це робить УПЦ й нині національно не зацікавленою.

В історії часто етноси змінювали свої релігії. Так, греки із язичників перетворилися на православних, араби - на мусульман. Нині ж вже не етноси в цілому, а лише окремі їх представники переходять до інших релігій. «Тому, - як пише Л.О.Филипович, - на питання про те, чи є релігія взагалі ознакою етносу, треба відповісти ствердно. Проте якась конкретна конфесійна форма релігії ознакою етносу може бути лише історично» (14. – С. 40-41). Усвідомлення приналежності до якої-небудь конфесії не може замінити усвідомлення етнічної приналежності до українського народу.

Протестантські Церкви, що існували в Україні, незважаючи на перевагу православ'я і греко-католицизму, все ж таки вносили свій істотний внесок у розвиток національної культури. І сьогодні деякі українські протестантські Церкви активно включилися в процес духовного і національного відродження. У протестантських громадах усе голосніше звучить проповідь і поширюється релігійна література українською мовою. Віруючі цих церков не відмовляються від історії, культури, духовності українського народу. Як вважає П.Яроцький, «традиційний український протестантизм може стати важливим фактором міжконфесійної злагоди, підґрунтям екуменізму, оскільки саме ці конфесії (баптисти, п'ятидесятники, Свідки Єгови, адвентисти) найбільше постраждали за часів тоталітаризму. Саме вони цінують релігійну свободу, прагнуть зберегти релігійний мир і міжконфесійну толерантність в Україні» (16. - С. 472-473).

Релігія завжди ставала основою поширення українського культурного генія до різних народів — сусідів України. Як приклад, Юрій Шимонович, чия творчість є невід'ємною від католицької польської культури. Український католицизм взагалі, так довго звинувачуваний у руйнації української культури, її полонізації та латинізації, об'єктивно був для українського народу вікном до Європи. Величезні його заслуги перед українською культурою. Він відкрив Україну і для європейських культурних впливів, ознайомив з передовою культурою свого часу, залучив до європейської освіти, сприяв вивченню іноземних мов, а головне— зусиллями церковних ієрархів вчив застосовувати набуті знання на ґрунті рідної культури. Об'єктивно український католицизм був більш відкритим для засвоєння чужих культур, ніж навіть досить пластичне для цього українське православ'я.

Культурні запозичення в церковній діяльності відбувались двопланово: 1) власні запозичення культурних цінностей інших конфесій; 2) сприяння суспільству в запозиченні культурних надбань інших народів та країн. Власні запозичення елементів культури церквою відбувались, як правило, з конкретних причин. Наприклад, українське православне духовенство мусило збагачувати своє церковне мистецтво досягненнями католицького церковного мистецтва, бо інакше перевага у впливі на глядачів була б на боці останнього. Як відзначає П.Білецький, “доводилося неполегливо працювати над тим, щоб надати сучаснішого і зрозумілішого народові звучання церковних співів, вивчати полемічні хитрощі, яких навчали в єзуїтських школах, доводилося і в іконописі відходити від застарілих умовностей, того, завдяки розвитку світського реалістичного портрета XVII ст. щось надто умовне виглядало б навіть і на церковній стіні невинуватим анахронізмом» (3. – С. 15).

Справжня, не дихотомічна поліконфесійність позбавляє націю внутрішніх конфліктів, дає змогу їй спокійно жити і культурно розвиватися. Однак і зараз, у період відродження національної духовності і культури, існують взаємні претензії церков. На поверхні конфліктність проявляється у зв'язку з перерозподілом культових приміщень, сфер впливу тощо. Але ж аналіз показує, що структура причинної бази цих конфліктів значно ширша: вона має складові історичного, національного, міжнародного виміру.

Історично склалося так, що Україна в конфесійному відношенні здавна була зоною співіснування східної та західної християнської традицій. "Мало який нарід так у релігійному житті поділений як наш нарід, - писав митрополит Андрій Шептицький, - а в тих поділах, живуть і діють глибокі антагонізми"... Ці антагонізми, на його думку, "заціплені на різності держав, до яких належали українці, на різних може етнографічних типах чи рисах, з яких змішанням перед віками поставав український нарід" (Цит. за: 2. – С. 66).

Це негативно позначалося на розвитку культури, але, з іншого боку, засвоєні з часом елементи інших культур збагатили українську, привнесли в неї нові елементи й у підсумку українська культура не розчинилася, не асимілювалася, а тільки збагатилася. Щоб не бути асимільованою в такій ситуації, необхідно було мати дуже глибокі національні корені, а українській душі – стійкість і самобутність, які вона зберегла, незважаючи на нелегку історичну долю нашого народу.

Вплив церков тієї чи іншої конфесії на розвиток національної культури був неоднозначним у різні епохи, як будь-яке соціокультурне явище. З одного боку, наприклад, греко-католицизм обвинувачували в тому, що він не сприяв національним інтересам, сприяв “ополяченню”, відходу від національних коренів і традицій православ'я. І.Франко писав, що “василіанські школи виховували... у тім самім польським дусі, що й єзуїтські та піярські. Ані простий руський народ, ні руська народність не малі з тих шкіл ніякої користі. Руська мова була для греко-католиків дич, азійщина; тільки польська мова видавалася їм гідною уст цивілізованого чоловіка» (15. – С. 208-209). З іншого боку, як пишуть М.Бойко та М.Кирюшко, «виступаючи під гаслом боротьби за право українського народу мати свою церкву, ГКЦ боролася проти колонізації краю, засновувала видавництва, газети, культурно-просвітницькі заклади, захищала право українців на відправу церковних таїнств рідною мовою” (4. – С. 129).

Єдина національна культура українства була значною мірою збережена завдяки національній душі, національному характеру народу. Як слушно пишуть А.М.Колодний та Л.О.Филипович, “нашому народові притаманні також нехтування проповіданим християнством аскетизмом, певна байдужість до конфесійних відмінностей, навіть можливість задовольнити свої релігійні потреби в культовій споруді якоїсь іншої конфесії, а то й у домашніх умовах» (10. – С. 14).

У силу історичної долі й особливостей національної культури, національного характеру, українці за природою своєю є терпимі до інших культур і віросповідань, у них відсутній фанатизм у ставленні до інших віросповідань. Ф.Рильський відзначає, що серед українців часто можна почути, що католики, як і православні, «вірять у єдиного Бога й в Ісуса Христа, тільки в них по-іншому правиться». До єврейської релігії також ставляться з повагою, оскільки «жиди вірять у єдиного Бога», до того ж це «дуже стара й дуже міцна

віра» (13. – С. 47). Вороже ставлення народу до панів-ляхів і до жидів має зовсім інший, не релігійний підтекст. Більше того, українець терпимий до людей, які індивідуальні щодо релігії, але якщо вони при цьому не поведуться зухвало щодо народної релігійності. Ф.Рильський наводить такі слова-виправдання цієї толерантності одного селянина: "Дарма, що він не молиться, він заготовив собі місце на тім світі ділами своїми" (Там само).

Як відзначає А.М.Колодний, міжконфесійні суперечності, поляризуючи український народ, стримували процес національної інтеграції і самовизначення, робили його легкою здобиччю різних держав і церков. Але водночас вони відігравали й роль фактору, що сприяв збереженню українського етносу як такого. Саме конфесійна строкатість не дала можливості українству повністю зросіянитися чи полонізуватися. Християнство в Україні слугувало і засобом соціального й національного поневолення народу, і засобом його боротьби проти соціального та національного гноблення (7. – С. 322).

Можна погодитися з М.Бабієм, який пише, що основним елементом продуктивного діалогу є безумовна відмова його суб'єктів від монополії на істину, відкритість та повага до інакшості. "Це дає змогу учасникам діалогу залишатись на ґрунті власних релігійно-світоглядних, ціннісних життєвих засад, традицій, орієнтирів і водночас проникнути в суть альтернативних систем цінностей, а також визнати право на їх існування, уможливило розуміння і терпиме ставлення до "чужої правди" (2. – С. 70). Претензія ж на виняткове володіння істиною, як уже наголошувалося, веде зрештою до нетерпимості.

Поліконфесійність за сучасних умов, як не прикро, також набуває форми міжнаціональних протиборств, що переростають подекуди в міжконфесійну ворожнечу. Служителі церкви здебільшого не йдуть на компроміси з носіями атеїстичної культури, прагнуть до єднання культури тільки на релігійній основі. Відчужуючи невіруючих українців, церква поглиблює розкол нації. Тільки зрозумівши свою цілісність без будь-яких винятків, український народ рушить шляхом прогресу.

Але, як пише Л.О.Филипович, "українців, які більш етнічно релігійно гомогенні, ніж американці, не можна сьогодні ототожнити з якоюсь однією релігією, тобто етнорелігійна ідентифікація тут надто ускладнена. До того ж, подібна ідентифікація нині є шкідливою для етнорелігійного розвитку, тим самим ми повертаємося до тих часів, коли поляка ототожнювали з католиком, росіянина - з православним, єврея - зі іудеєм, німця - з протестантом, японця - з синтоїстом і т.п. Проте таке ототожнення є дещо спрощеним» (14. – С. 40).

Діалог неповторно суб'єктивних людських свідомостей, - як справедливо зауважує дослідник цієї проблеми А.Іванов, - постає тут і головною метою, і головним засобом духовного буття, уможливиючи розуміння один одного носіями різних традицій і різного світогляду та (наскільки дозволяють їх автономні світоглядні світи) обмін ідеями і цінностями (5. – С. 22). Важливо, що при цьому культурна, світоглядно-релігійна своєрідність суб'єктів діалогової комунікації розглядається як достоїнство, визнається цінність релігійного плюралізму.

Великого значення діалоговій формі міжконфесійного і міжцерковного спілкування надає й Всесвітня Рада церков, яка на своїй сесії у Ванкувері ще в 1983 році схвалила "Основні напрями міжконфесійного діалогу", визнавши останній як "новий стиль життя християн". У даному контексті наша держава ініціювала створення Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій, підписання представниками християнських конфесій у липні 1997 році "Меморандуму про неприйняття силових дій у міжконфесійних взаємовідносинах". На думку М.Бабія, інший підхід, прагнення до будь-яких адміністративних коректив релігійної ситуації в Україні могли б лише ускладнити і загострити її (2. – С. 68).

Папа Іван Павло II також розглядає міжцерковний і міжконфесійний діалог як такий, що виявляє "таємницю єдності попри відмінності між релігійними віруваннями" (Цит. за: 6. – С. 82). Визнаючи реальність релігійного плюралізму, його теологічну важливість, Ватикан проголосивши "богоугодність" релігійного діалогу, його необхідність і обов'язковість, створив організаційні структури для реалізації цих установок (Цит. за: 2. - С. 68).

Українські релігієзнавці розуміють усю складність розвитку культури в умовах поліконфесійності, однак у них є підстави для оптимістичних прогнозів. Українському

екуменізму не стануть на заваді інші національні культури, світоглядні або конфесійні відмінності, бо ж християнська культура, яка ґрунтується на Євангелії, має спільні корені з культурою іудейською, яка ґрунтується на Торі, і з ісламською культурою, яка в Корані увібрала багато сюжетів Старого і Нового Завітів Біблії. Усі вони в конфесійному плані доповнюють одна одну й у багатьох аспектах - не лише провіденціальному й есхатологічному, а й культурологічному та етичному - можуть гармоніювати між собою. Це також перспектива українського екуменізму, а відтак і шлях мінімізації міжконфесійних колізій й стабілізації громадянського суспільства і зміцнення національної безпеки України (16. – С. 473).

Теоретичні дослідження і практика міжнаціональних зіткнень переконують, що культура міжнаціональних стосунків надзвичайно важлива для України. В умовах поліконфесійності зближення культур різних конфесій починається з політичного, громадянського діалогу між членами церков. Досвід багатьох країн світу свідчить, що розмаїтість релігій і культур у суспільстві є ознакою здоров'я нації. Однак тільки за умови, якщо в країні є справжня воля націй і необмежена надуманими заборонами свобода особи. Поліконфесійна культура є плідною, коли вона дає розвиватися особистості. Існуючи в умовах поліконфесійності, спираючись на свої традиції і глибокі історико-культурні корені, українці збережуть свій етнос і розвиватимуть себе як нація, збагачуючи культуру всім, що можуть дати для її розвитку існуючі в країні конфесії.

Особливої ваги набуває підвищення культури самих церков, їхніх вірних. Висококультурна людина, добре вихована й освічена, не може бути нетолерантною. Добрі наслідки також дасть досягнення реальної рівності всіх конфесій. Жодна з них не повинна прагнути до вирішальної ролі у розв'язанні національного питання. Змагання між церквами за звання «більш української» є абсурдним. Єдності між ними, на думку А.М.Колодного, можна досягти шляхом усвідомлення того, що «пріоритетом у національному відродженні, в становленні почуття національної свідомості завжди виступає національна ідея».

Завданням сучасної української культури представляється, зокрема, перехід від суспільства ідеологічного до суспільства громадянського з високою культурою міжлюдських стосунків. І це також відноситься до міжконфесійних відносин. Це суспільство з розвиненими субкультурами — молодіжною, міською, жіночою, конфесійною і з високим рівнем національної культури, національної самосвідомості, що визначається не приналежністю до тієї чи іншої релігійної конфесії, а приналежністю до свого народу, його історії, традиціям, долі.

Джерела

1. Абасов А. Межрелигиозный диалог как фактор культуры: принципы организации // Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні. - К., 2001. – С.74-79.
2. Бабій М. Проблеми і перспективи міжконфесійного діалогу// Українське релігієзнавство. – К., 1999. - №12. – С.63-72.
3. Білецький П. Українське мистецтво XVII-XVIII ст. – К., 1963.
4. Бойко М., Кирюшко М. . Поліконфесійність нації і національна культура // Культурне відродження України. – Львів: Астериск, 1993.
5. Іванов А. Принцип формування культурного космоса // Вестник Моск. ун-та. - Серія 7: Філософія.- М., 1994.- № 2.- С. 20-27.
6. Клес Н. Міжконфесійний і міжетнічний діалог: запобігання ворожнечі//Релігія і суспільство в Україні: фактори змін.- К.,1998.-С.80-85.
7. Колодний А.М. Закономірності релігійного процесу в Україні // Академічне релігієзнавство. - К.: Світ знань, 2000. - С. 321-325.
8. Колодний А.М. Історизм як принцип релігієзнавчого пізнання // Українське релігієзнавство. – 1999. - №12. – С.3-14.
9. Колодний А.М., Саган О.Н. Життя і творчість Арсена Річинського – самовіддане служіння Богу й Україні – У кн.: . Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості. – К.: Воля, 2000.
10. Колодний А.М.,Филипович. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан.–Л., 1996.
11. Огієнко І. Українська культура. – К., 1978.
12. Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості. – К., 2000.
13. Рыльский Ф. К изучению украинского народного мировоззрения // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К.,1991.
14. Филипович Л.О. Етнологія релігії. – К., 2000.

15. Франко І. Монолог атеїста. – Львів, 1973.
16. Яроцький П. Багатоконфесійність України. Міжконфесійні колізії - трагедія українського народу // Академічне релігієзнавство. – К., 2000. – С.470-474.
17. Яроцький П. Інкультурація: рух до національних церков чи клерикалізація національних культур // Українське релігієзнавство. – К., 1999. - №12. – С.73-81.

2. Олександр САГАН. Релігійна свобода: Московська Патріархія як каталізатор конфлікту ідентичностей у православ'ї України (2004-2016 роки)

Державно-церковні відносини в Україні регламентуються одним із найкращих в Європі Законом України «Про свободу совісті і релігійні організації». Проте і цей закон не може вирішити проблему протистояння Московського і Київського православних патріархатів в нашій країні, оскільки це протистояння вийшло за межі релігійного конфлікту і, фактично, є зовнішнім виявом світоглядно-цивілізаційного вибору (толерування цінностей) православних віруючих.

Нинішня розбудова УПЦ МП аж ніяк не є її заслугою. Йдеться про жорстке застосування адміністративного ресурсу, що фактично відбулося в часи президентства Л.Кучми. Останній свою електоральну базу бачив у прихильниках саме цієї Церкви. Тому УПЦ МП надавалися першість у поверненні конфіскованих радянською владою церковних приміщень, а також сприяння відновленню та економічному росту монастирів. У 1999 р. Кучма висунув ідею формування Помісної православної Церкви в Україні саме на основі УПЦ МП. Проте, як і у випадку із зверненням митрополита Філарета у 1991 р., Московський патріарх відмовився розглядати це питання і навіть звинуватив Кучму у втручанні в церковні справи.

Прихід до влади президента В.Януковича (2010-2014 рр.) призвів до нового посилення позиції УПЦ МП і спричинив тиск на клір УПЦ КП. Фаворизування УПЦ МП призвело навіть до того, що у перший рік свого президентства В.Янукович не зустрічався із ВРЦіРО. Проте організаційний тиск влади на УПЦ КП мав зворотній ефект – навколо цієї Церкви згуртувалися проукраїнські сили різних громадських та політичних організацій. Вона отримала також моральну підтримку закордонних релігійних і політичних центрів.

Та найбільший успіх УПЦ КП чекав саме після Революції гідності (листопад 2013 – лютий 2014 років). Підтримка народного протесту цією Церквою набула відвертих форм: керівництво Церкви дозволило відкрити храми для укриття і лікування протестувальників; клірики Церкви брали активну участь у молитовних та інших акціях Майдану; у лютому 2014 р. Церква закликала своїх вірних не молитися за владу та Президента. Така позиція УПЦ КП була вагомою складовою успіху тодішньої опозиції.

Нинішній Президент України П.Порошенко є прихожанином і симпатиком УПЦ МП. Проте після своєї інавгурації він дещо дистанціювався від цієї Церкви, не в останню чергу через її проросійську позицію. На зустрічі із членами ВРЦіРО 17 лютого 2015 року Президент висловив занепокоєння, що майже 20% російської пропаганди стосуються релігійних аспектів. Проте Порошенко висловив переконання, що Україні вдасться відбити інформаційну агресію і не допустити до використання релігійного фактору у процесах політичного протистояння розігрування «церковної карти». [Президент Порошенко: Інформаційна війна Росії торкається церковних питань, Інститут релігійної свободи, 18 лютого 2015 р., http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1512%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk].

Підтримка проукраїнської позиції і вагома благодійна допомога армії призвела до швидкого росту популярності УПЦ КП в Україні. Патріарх Філарет у 2015-2016 роках має найвищий персональний рейтинг серед релігійних лідерів в Україні. Зокрема, він має 41% довіри (13% – недовіри). Глава УПЦ МП митрополит Онуфрій має відповідно – 17% довіри (25% – недовіри), а глава УАПЦ митрополит Макарій – 15% довіри (10% – недовіри). [Ставлення до лідерів релігійних конфесій, Група Рейтинг, http://ratinggroup.com.ua/upload/files/RG_Church_062015.pdf].

Московська патріархія в Україні після 2014 р. Традиції москвофільства, характерні для УПЦ МП у всі часи її діяльності, особливо розвинулися у часи правління Президента В.Януковича. УПЦ МП практично стала ідеологічним каналом нової ідеології Російської